

ETNILE DIN BUCOVINA LA ÎNCEPUTUL MARI CONFLAGRAȚII: STĂRI DE SPIRIT ȘI REACȚII

ȘTEFAN PURICI

Die Eliten der Bukowina am Anfang des Grossen Krieges: Stimmungen und Reaktionen

(Zusammenfassung)*

Der folgende Artikel präsentiert die Situation der ethnischen Gemeinschaften aus der Bukowina am Anfang des ersten Weltkriegs, ihre Anteilnahme an dem wirtschaftlichen und politischen Leben der Provinz, ihr Verhältnis mit dem Wiener Hof und mit der Provinzverwaltung. Der Verfasser analysiert die Art und Weise, in der die Eliten und die Massen aus der entferntesten Region Österreich-Ungarns auf die Nachricht des Kriegsausbruchs und auf die Anregung zur Unterstützung der habsburgischen Monarchie reagierten. Es wird die Voraussetzung begründet, dass das Verhalten der politischen Führer, der Organisations- und Institutionsleiter und der Massen von mehreren sozialen, politischen und administrativen Faktoren beeinflusst wurde.

Schlüsselwörter und -ausdrücke: Politik, interethnisch, Loyalität, Verfolgungen, Mobilisierung.

La 22 octombrie 1918, în Parlamentul de la Viena, Constantin Isopescu-Grecul, deputat român din Bucovina și președintele Clubului parlamentarilor români, se adresa guvernanților: „Nouă, românilor, nu ne mai rămâne decât o singură direcție în existența noastră: dreptul de autodeterminare națională”¹. Rezultatele Primului Război Mondial, polarizarea identitară pe care o identificăm în provincie în lunile octombrie–noiembrie 1918, poziția reprezentanților grupurilor etnice din Bucovina în timpul dezbaterilor în cadrul Congresului General al Bucovinei (28 noiembrie 1918) ne pot cu ușurință duce spre concluzia potrivit căreia respingerea autorității Casei de Habsburg de către naționalitățile negermane a fost un proces firesc și continuu, manifestându-se cu mult timp înainte de disoluția dublei monarhii. Aceeași perspectivă asupra trecutului

* Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.

¹ Radu Economu, *Unirea Bucovinei. 1918*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1994, p. 4.

Bucovinei se poate lesne desprinde din unele lucrări dedicate istoriei provinciei². În articolul de față ne propunem să analizăm felul în care s-au poziționat grupurile etnice din Bucovina în raport cu Curtea de la Viena în lunile iulie–august 1914, în zilele care au marcat începutul Primului Război Mondial.

În ansamblul administrativ al Austro-Ungariei, Bucovina reprezenta cea mai mică provincie („țară”) a Coroanei de Habsburg. În pofida faptului că imperiul dualist purta amprenta de stat „german”, în realitate, în preajma Primului Război Mondial, din cele circa 52 de milioane de locuitori (în plan demografic, Austro-Ungaria se situa pe locul trei în Europa, după Rusia și Germania)³, doar vreo 12 milioane erau germani, restul slavi (aproape 50% din totalul populației), unguri, români și italieni⁴. Aceeași dispersie etnică se constată și la nivelul provinciei situate în estul Monarhiei, la granița cu Regatul României și cu Imperiul Rus. Ultimul recensământ austriac, din 1910, a înregistrat în Bucovina o populație de 794 945 de persoane. Dintre acestea, 273 216 (34,4%) erau români, 305 222 (38,4%) ucraineni, 95 706 (12%) evrei, 73 073 (9,2%) germani și 47 728 (6%) de alte etnii⁵. Populația era foarte diversă și sub aspect confesional: 547 603 de bucovineni s-au declarat ortodocși, 102 919 mozaici, 98 565 romano-catolici, 26 182 greco-catolici, 20 029 luterani, 3 232 lipoveni, 657 armeni catolici, 341 armeni ortodocși, 484 reformați⁶ etc. Având sub administrație o populație predominant negermană și ortodoxă, autoritățile austriece nu puteau să nu țină cont de particularitățile etno-culturale și confesionale ale Monarhiei.

Chiar dacă, adeseori, despre Austro-Ungaria se vorbește ca despre o „închisoare a popoarelor”, trebuie să remarcăm faptul că Imperiul Austriac a evoluat într-un cadru constituțional încă din martie 1849. Presiunile națiunilor au făcut ca germanii austriece să acorde drepturi civice tuturor grupurilor etnice, cu excepția evreilor, cărora nu li se recunoștea statutul de naționalitate. Democratizarea lungă și anevoioasă a societății habsburgice a fost înlesnită de un amplu proces de industrializare și modernizare care a cuprins și Bucovina. La nivelul ținutului, începând cu anii '60 ai secolului al XIX-lea, naționalitățile și-au creat instituții culturale proprii (asociații, case de lectură etc.),

² Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, Ediție și studiu bio-bibliografic de Stelian Neagoe, București, Editura Humanitas, 1990; Аркадій Жуковський, *Історія Буковини. Частина друга після 1774 р.*, Чернівці, Видавничка спілка „Час”, 1993 ș.a.

³ Geoffrey Wawro, *A Mad Catastrophe. The Outbreak of World War I and the Collapse of the Habsburg Empire*, New York, Basic Books, 2014, p. 23.

⁴ A. J. P. Taylor, *Monarhia Habsburgică, 1809–1918. O istorie a Imperiului Austriac și a Austro-Ungariei*, București, Editura ALLFA, 2000, p. 225.

⁵ Rudolf Wagner, *Vom Moldauwappen zum Doppeladler. Ausgewählte Beiträge zur Geschichte der Bukowina*, Augsburg, Hofmann-Verlag, 1991, p. 4.

⁶ Vezi Ганна Скорейко, *Поліконфесійність як складова толерантності буковинського суспільства*, în *Bukowina. Traducje i współczesność*, Pila-Czerniowce-Suczawa, 2006, p. 137–140.

demonstrând un înalt nivel de autonomie identitară. În contextul în care, către sfârșitul veacului, învățământul public a fost organizat pe temelii lingvistice naționale, asociațiile culturale și partidele politice au folosit din plin acest instrument pentru păstrarea și dezvoltarea identității de grup.

În procesul de cultivare a elitelor locale, un rol deosebit a revenit Universității Francisco-Josephine din Cernăuți, înființată în anul 1875, autoritățile imperiale marcând, pe această cale, împlinirea unui secol de administrație austriacă în partea de nord-vest a Moldovei. De pe băncile facultăților sale au ieșit numeroși intelectuali (juriști, filosofi, teologi, profesori, economiști ș.a.), dintre care mulți s-au implicat direct și activ în fenomenul de modelare a identităților naționale.

Pe aceeași linie de alfabetizare și culturalizare, dar și de creare a unei reale societăți civile, se înscrie presa bucovineană, reprezentată de numeroase reviste și ziare în limbile germană, română, ucraineană, poloneză, idiș și care, raportată la numărul locuitorilor din provincie, se clasa printre cele mai bine dezvoltate în sud-estul Europei⁷. Grație acestor factori, precum și altora de ordin social sau economic, în deceniile premergătoare Marii Conflagrații, grupurile etnice din Bucovina se manifestau pe scena politică a provinciei cu individualități politico-culturale distincte și robuste.

În rândul particularităților care conturau un tablou etno-demografic eterogen al ținutului trebuie inclusă structurarea diferită a mediului urban de lumea satelor⁸. Dacă în zonele rurale, cu mici excepții⁹, existau comune cu majorități etnice (românești sau ucrainene) și religioase (ortodocși) convingătoare, dominate de un spirit de solidaritate locală, dar și de pasivitate civică, urbanizarea provinciei și fenomenul migraționist au transformat orașele și târgurile bucovinene în adevărate conglomerate sub aspect etno-cultural și religios. Pe lângă o creștere spectaculoasă a ponderii orașenilor în totalul populației provinciei (de la sub 5%, în anul 1775, la aproape 24%, în anul 1910¹⁰), ultimele recensăminte austriece (1900, 1910) consemnau o pronunțată diversitate etnică, însoțită de absența unor majorități. Astfel, din totalul populației citadine, germanii reprezentau 15%, evreii 32,7%, românii 22,9%, ucrainenii 17,9%, polonezii

⁷ Sophie A. Welisch, *The History of Bukovina*, Posted on the World-Wide Web March 2002, <http://www.bukovinasociety.org/Welisch-2002-1.html>.

⁸ Pe larg, vezi Radu Grigorovici, *Trei lumi paralele*, în „Analele Bucovinei”, Rădăuți–București, anul III, nr. 1, 1996, p. 83–110.

⁹ Este vorba despre satele în care s-au așezat ori pe care le-au format coloniștii germani, maghiari sau rușii lipoveni.

¹⁰ Constantin Ungureanu, *Bucovina în perioada stăpânirii austriece (1774–1918). Aspecte etnodemografice și confesionale*, Chișinău, Editura „Civitas”, 2003, p. 255.

11%, alții 0,4%¹¹. O dispersie asemănătoare se poate constata în rândul categoriilor sociale productive. De pildă, în rândul celor 5 002 de funcționari și liber-profesioniști din Bucovina, 1187 erau români (23,73%), 986 evrei (19,7%) și 2829 reprezentanți ai celorlalte etnii (56,55%)¹². Pe listele celor 9 322 de meseriași înregistrați în anul 1910, 5 091 erau evrei (54,6%), 3 494 de alte etnii și 737 erau români (7,9%)¹³. De asemenea, în rândul celor 10 312 de negustori identificați la 1910 în Bucovina, 8 642 erau evrei (83,8%), 1226 de alte etnii și 444 români (4,3%)¹⁴. Aceste cifre fundamentează perspectiva asupra evreilor ca fiind cea mai urbanizată și mai activă în plan antreprenorial etnic din Bucovina.

Dezvoltarea industrială a provinciei s-a accelerat spre sfârșitul secolului al XIX-lea, acest fenomen conducând la creșterea numărului muncitorilor de la peste 8 mii persoane, în anul 1851, la circa 32 mii, în 1910. Sub aspect etnic, 48% dintre muncitorii erau evrei și germani, urmași de ucraineni (18%), români (16%), poloni (15%)¹⁵ ș.a. Totuși, din perspectiva nivelului de dezvoltare, Bucovina continua să rămână o provincie a cărei economie se întemeia pe agricultură¹⁶. Industria nu devenise principalul domeniu de activitate a populației nici la nivelul imperiului în ansamblu, fapt dovedit de către datele statistice ale anului 1910, potrivit cărora 56,5% dintre toți lucrătorii din Austro-Ungaria erau angajați în activitățile agricole¹⁷.

Din perspectiva activităților în care erau implicați, românii și ucrainenii predominau în agricultură, în timp ce evreii, germanii și polonezii se orientau covârșitor spre sectoarele comercial, industrial, administrativ și financiar:

¹¹ *Die Ergebnisse der Volks- und Viehzählung vom 31 Dezember 1910 im Herzogtume Bukowina nach dem Angaben der k. k. statistischen Zentral-Kommission in Wien*, in „Mitteilungen des statistischen Landesamtes des Herzogtums Bukowina”, XVII Heft, Czernowitz, 1913, p. 54–95.

¹² I. E. Torouțiu, *Românii și clasa intelectuală din Bucovina. Notițe statistice*, Cernăuți, Editura Societății Academice „Junimea”, 1911, p. 41.

¹³ Idem, *Poporația și clasele sociale din Bucovina. Cu 12 hărți*, București, Biblioteca „Bucovina”, 1916, p. 302.

¹⁴ Idem, *Românii și clasa de mijloc din Bucovina. Studiu statistic. Partea a doua: neguțitorii*, Cernăuți, Editura Societății meseriașilor români din Cernăuți și suburbii și a însoțirii orașenilor români din Suceava, 1912, p. 138, 144.

¹⁵ *Vezi Буковина: історичний нарис*, Чернівці, Зелена Буковина, 1998, p. 111–142.

¹⁶ Demir Dragnev, Ștefan Purici, Constantin Ungureanu, Ion Gumenăi, *Din istoria ținutului natal (regiunea Cernăuți)*, Cernăuți, Editura „Alexandru cel Bun”, 2003, p. 115.

¹⁷ Hew Strachan, *The First World War*, vol. I, *To Arms*, New York, Oxford University Press, 2003, p. 37.

Tabel nr. 1. Ponderea etniilor (în %) din Bucovina în economia provinciei (1910)¹⁸

Etnia (persoane)	Agricultură și silvicultură	Industrie și meserii	Comerț și transporturi	Servicii publice, armată, profesii liberale (drept, medicină etc.)
Români (155 879)	89,7	2,8	1,5	6,0
Ucraineni (175 840)	89,6	3,0	2,3	5,4
Germani (30 319)	48,2	24,2	6,5	21,1
Evrei (40 366)	13,3	24,3	41,7	20,7
Polonezi (15 788)	35,5	29,7	13,1	21,7

Cu toate interferențele economice, spirituale sau intelectuale, în pofida asimilării etnice și culturale, în preajma Marii Conflagrații Bucovina se prezenta ca o lume multipolară: *orașele* erau dominate de elemente etnice germano-iudeo-poloneze; *satele* aveau o populație româno-ucraineană și româno-germană, în diverse proporții până la omogenitatea totală; *instituțiile* (biserica, învățământul) măcinate de concurența interconfesională și/sau etnică (cazul Bisericii ortodoxe) erau dominate de evrei, germani, români și polonezi¹⁹. Reprezentantii acestor lumi paralele interacționau ocazional și interesat (în piață, magazine, tribunale, instituții publice etc.). Locuind pe un teritoriu relativ mic, multiethnic, dar deschis schimburilor comerciale și economice cu vecinii săi, bucovineanul devenise extrem de receptiv la obiceiurile, cutumele și psihologia națiunilor est și central-europene. Aflați de secole la intersecția căilor comerciale transeuropene, dar și în coasta unor națiuni războinice, locuitorii Bucovinei istorice au fost constrânși de viață să respingă șovinismul și să promoveze toleranța. Conviețuirea neconflictuală a dominat și terenul religios, unde Biserica romano-catolică (greco-catolică) își manifesta influența de pe pozițiile cultului privilegiat în Austria, în timp ce Biserica ortodoxă își sprijinea autoritatea pe prosperul Fond Religionar Ortodox al Bucovinei. Din fericire pentru populația provinciei, autoritățile habsburgice și comunitățile locale au renunțat destul de timpuriu la tentativele de subminare a uneia sau alteia dintre religii, prozelitismul agresiv fiind o practică extrem de rar întâlnită în provincie. În pofida unor confruntări pe plan religios sau economic, naționalitățile din ținut au reușit să construiască și să mențină o așa numită *pax*

¹⁸ Albert Lichtblau, Michael John, *Jewries in Galicia and Bukovina, in Lemberg and Czernowitz: Two Divergent Examples of Jewish Communities in the Far East of the Austro-Hungarian Monarchy*, în Sander L. Gilman, Milton Shain, *Jewries at the Frontier: Accommodation, Identity, Conflict*, Chicago, University of Illinois Press, 1997, p. 49.

¹⁹ Marian Olaru, Ștefan Purici, *Bucovina – mirajul identitar supranațional*, în „Analele Bucovinei”, anul VI, nr. 2, 1999, p. 260.

bucoviniensis până către sfârșitul imperiului dualist²⁰. Istoricul britanic A. J. P. Taylor sublinia: „Oamenii nu au avut nicicând mai multă încredere în viitorul Monarhiei Habsburgice decât în anii premergători sfârșitului”²¹.

Totuși, la începutul secolului al XX-lea, societatea bucovineană, patriarhală, tradiționalistă, predominant rurală, în pofida subdezvoltării economice, era frământată – cel puțin la nivelul elitelor politice și al intelectualilor – de ideile de reformă și chiar revoluție socială populare în vestul și centrul Europei, care ajungeau în localitățile provinciei prin intermediul presei centrale sau a tinerilor care se întorceau de la facultățile din marile orașe ale imperiului dualist ori prin intermediul studenților cernăuțeni. La nivelul elitei intelectuale exista sentimentul că structura imperială dualistă este depășită: „În Monarhia noastră, de un timp încoace se întâmplă lucruri nespuse de scandaloase și rușinoase și se ivesc semnele unui proces de discompunere. [...] Catastrofa se apropie repede și prăbușirea ne amenință”²². Aceste semnale intuitive erau generate de conștientizarea faptului că deceniile de pace au permis națiunilor europene să se dezvolte și să înțeleagă că vechea ordine internațională nu poate dura, urmând ca toate popoarele bătrânului continent să-și ocupe un loc într-o nouă Europă. Nu întâmplător, în Bucovina anilor 1913–1914 circulau zvonuri privitoare la un potențial eșec al administrației imperiale. Astfel, potrivit datelor înaintate guvernului țarist, în aprilie 1914, de Alexandr Dolivo-Dobrovolski, consulul rus în Cernăuți, în capitala provinciei, în cafenele, se afirma deschis: „În câțiva ani Bucovina poate deveni rusească sau românească”²³.

Conștiente de complicațiile geopolitice iminente, marile state/imperii europene au investit masiv, în deceniul premergător declanșării Marelui Război, în dezvoltarea armatelor, inventarea unor noi arme, în construirea unor puternice linii de apărare, în articularea unor strategii moderne de purtare a conflictelor militare etc. Către 1914, practic, în rândul tuturor, cercurilor guvernante din țările europene s-a manifestat sentimentul potrivit căruia războiul este o necesitate biologică de primă importanță, „ca un purificator rasial și social”, prin care se asigură sănătatea națiunilor²⁴. Pentru a pregăti psihologic și ideologic populația, opinia publică din Austro-Ungaria era alimentată cu știri privitoare la amenințările crescânde din partea naționalismului în

²⁰ Sophie A. Welisch, *The Bukovina-Germans During the Habsburg Period: Settlement, Ethnic Interaction, Contributions*, in „FEEFHS Journal”, vol. 10, 2002, p. 94.

²¹ A. J. P. Taylor, *Monarhia Habsburgică, 1809–1918. O istorie a Imperiului Austriac și a Austro-Ungariei*, București, Editura ALLFA, 2000, p. 191.

²² *Semne rele*, în „Viața nouă”, Suceava, 1913, 21 decembrie (1914, 3 ianuarie), p. 2–3.

²³ Ion Varta, *Bătălia pentru Bucovina în ajunul Unirii cu România (1913–1917)*, Chișinău, Editura Cartdidact, 2008, p. 20.

²⁴ H. P. Willmott, *When Men lost Faith in Reason. Reflections on War and Society in the Twentieth Century*, Westport–Connecticut–London, Praeger Publishers, 2002, p. 55.

Balcani, la obligativitatea menținerii rolului Casei de Habsburg ca factor major de influență asupra politicii europene, la dotările cu arme noi ale puterilor continentale, la pericolele externe, dar și la durabilitatea construcției imperiale la care veghează neîncetat și cu multă grijă împăratul și guvernul. Un rol aparte în cultivarea atitudinilor naționaliste (loialiste) în rândul maselor l-au jucat periodicele, în special tabloidele. Difuzat în mediul unei populații semialfabetizate, acest tip de publicații a contribuit la cristalizarea unei atmosfere de „paranoia xenofobică”, care a caracterizat deceniul premergător Primului Război Mondial²⁵. Drept urmare, odată cu declanșarea războiului și angrenarea succesivă în ostilități a puterilor europene, masele au fost cuprinse de un entuziasm aparte, acordând deschis susținere propriilor guverne și simțind că participă la „facerea istoriei”²⁶.

La sfârșitul lunii iulie 1914, în majoritatea orașelor europene, începând cu capitale importante ca Berlin, Paris²⁷, Londra sau Viena, s-au desfășurat manifestații de susținere a implicării în război. În opinia lui Volker R. Berghahn, reacția belicoasă a populației, pe lângă alte motivații, poate fi explicată de faptul că, la începutul secolului al XX-lea, în Europa erau foarte puțini „pacifiști puri”, în timp ce diversele asociații și grupuri politice care, chiar dacă nu susțineau de la tribună războiul, nu excludeau violența ca potențială metodă de rezolvare a conflictelor internaționale și susțineau pregătirile de război ale propriilor guverne, erau destul de numeroase²⁸. Pe de altă parte, opinia publică judeca despre războiul ce tocmai se declanșase pe baza experienței războaielor din trecut. Ostilitățile încheiate într-un termen relativ scurt (războiul franco-german din 1870–1871, războaiele balcanice etc.), propaganda oficială găzduită, practic, de toate periodicele vremii, susțineau credința populației într-o încheiere victorioasă a conflictului „până de Crăciun”²⁹. Din aceste motive, în primele luni ale războiului, atitudinile militariste și euforia belicoasă la nivelul opiniei publice erau justificabile. Existența serviciului militar obligatoriu în toate statele continentului, experiența anilor de armată, acumulată anterior de cei care vor fi mobilizați în anul 1914, sunt și ele explicații pentru starea de spirit dominantă, de acceptare a recrutărilor care s-a manifestat în toată Europa³⁰. Entuziasmul sincer a fost mai des înregistrat în mediul urban (alfabetizat), decât în lumea rurală, însă diferențele nu trebuie exagerate³¹.

²⁵ *Ibidem*, p. 52.

²⁶ Hew Strachan, *op. cit.*, p. 104.

²⁷ *Ibidem*, p. 150–151.

²⁸ Volker R. Berghahn, *Europe in the era of two World Wars: from militarism and genocide to civil society, 1900–1950*, Princeton–Oxford, Princeton University Press, 2006, p. 26.

²⁹ *Ibidem*, p. 28.

³⁰ Hew Strachan, *op. cit.*, p. 149.

³¹ *Ibidem*, p. 142.

Totuși, dacă în Germania și Franța pe parcursul lunii august entuziasmul maselor s-a aprofundat, în Austro-Ungaria acesta a intrat în declin³².

În Bucovina, provincia cea mai îndepărtată de centrul imperiului, situația era, în linii mari, similară cu cea din alte regiuni ale statului dualist. În deceniile premergătoare războiului, populația se bucura de beneficiile reale și imaginate ale modernizării și integrării în sistemul central-european economic și social. Urbanizarea, industrializarea și democratizarea au facilitat și accelerat fenomenul structurării unor forme de organizare civică și politică întemeiate, de multe ori, pe criterii etnice. Concomitent, la nivelul maselor, dar mai ales la nivelul elitelor locale, s-a putut manifesta un profund sentiment de identitate cultural-națională care, în toamna anului 1918, s-a transpus în diverse proiecte politice, adeseori total divergente. În pofida faptului că acestea schițau fiecare un viitor diferit pentru Bucovina, toate, cu excepția proiectului vehiculat de liderii comunității evreiești, aveau un obiectiv asemănător: separarea ținutului de Austria și nerecunoașterea autorității împăratului. Ținând cont de colapsul Austro-Ungariei și de rolul pe care l-au jucat națiunile în dezmembrarea imperiului dualist, la nivelul opiniei publice și al unor lucrări de popularizare a istoriei este încetățenită ideea potrivit căreia în toată perioada modernă popoarele aflate sub sceptrul dinastiei Habsburgice au nutrit proiecte separatiste și au fost prea puțin loiale Curții de la Viena. Pe de altă parte, cursul evenimentelor din octombrie–noiembrie 1918 își găsește raționamente și impulsuri încă în deceniile premergătoare Marii Conflagrații³³.

Trebuie să remarcăm faptul că performanța administrației austriece în gestionarea chestiunii naționalităților, fragmentarea etnică a populației bucovinene, absența unei naționalități majoritare în provincie, cadrul constituțional construit de clasa politică a Austriei, limitele permissive pentru evoluția culturală și afirmarea demnității naționale au facilitat dezamorsarea potențialelor tensiuni între grupurile etnice. Această cvasiunanimă satisfacție socială și economică a populației s-a manifestat în primele zilele ale războiului prin adoptarea unor atitudini de solidaritate cu Casa de Habsburg. Trebuie să subliniem faptul că în Austro-Ungaria conținutul termenului „patriotism” avea conotații diferite de patriotismele din alte țări europene. Spre deosebire de statele naționale, în care patriotul era definit drept o persoană care conștientizează apartenența la națiunea/statul din care face parte și (re)acționează în

³² *Ibidem*, p. 157.

³³ Vezi Marian Olaru, *Mișcarea națională a românilor din Bucovina la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea*, Rădăuți, Editura Septentrion, 2002, 254 p.; Олександр Добржанський, *Національний рух українців Буковини другої половини XIX – початку XX ст.*, Чернівці, 1999, 574 с.; Андрій Горук, *Національно-культурний рух поляків на Буковині (друга половина XIX ст. – 1914 р.)*, Чернівці, Зелена Буковина, 2005, 240 p.

consecință, în Austro-Ungaria, imperiu multinațional, conceptul de patriotism presupunea o relație de fidelitate între popoarele imperiului și Casa de Habsburg. Dinastia se vedea drept singura entitate îndreptățită să pretindă loialitate supranațională de la toți supușii săi³⁴. Ca o confirmare a acestei stări de lucruri sunt cuvintele publicistului ardelean Octavian C. Tăslăuanu, care exprima o stare de spirit pe care o putem identifica și în rândurile bucovinenilor: „Revolverul tânărului Gavriilo Princip a ucis, deodată cu principele moștenitor Francisc Ferdinand, singura nădejde într-un viitor mai bun al popoarelor din împărăția dualistă. Moartea acestui sfinx al viitorului de aceea a și stârnit valuri adânci de durere în sufletele credincioșilor Casei de Habsburg. Ei au bocit o nenorocire, prăbușirea unei iluzii, ce făgăduia multora o soartă mai dreaptă”³⁵.

În ceea ce privește poziția comunităților etnice din ținut față de politica guvernului, aceasta a fost una asemănătoare pentru toate naționalitățile, indiferent de statutul acestora la nivelul statului sau provinciei. Un rol deloc de neglijat în configurarea comportamentului public l-a jucat exemplul vecinului (celorlalte grupuri etnice), naționalitățile Bucovinei susținând poziția guvernului și răspunzând destul de prompt și adecvat ordinelor și chemărilor de mobilizare. Asemenea reacții au fost destul de vizibile în lumea orașelor, însă cercetarea nu trebuie restrânsă la doar două niveluri: național (la nivelul imperiului) și urban, ci se impune investigarea tuturor grupurilor intermediare³⁶. Această idee este cu atât mai valabilă în Bucovina, într-o provincie în care coexistau mai multe „lumi paralele”, iar țărănimea era văzută ca un adevărat „rezervor de loialitate” pentru monarhie³⁷.

Germanii bucovineni, reprezentând pilonul de bază al regimului habsburgic în Bucovina și, fiind considerați „purtători de cultură” și promotori ai limbii germane la margine de imperiu, au acționat în consecință. În pofida diversității opțiunilor politice existente în interiorul grupului etnic german, viitorul acestei comunități indubitabil era văzut în cadrul Bucovinei, ca parte a unui stat aflat sub un guvern austriac imperial ori republican.

³⁴ H. F. van Drunen, „*A sanguine bunch*”. *Regional identification in Habsburg Bukovina, 1774–1919*, Amsterdam, 2013, p. 297.

³⁵ Octavian C. Tăslăuanu, *Trei luni pe câmpul de războiu. Ziarul unui român, ofițer în armata austro-ungară, care a luat parte, cu gloții români din Ardeal, la luptele din Galiția*, ediția a II-a revăzută și întregită, București, Editura Librăriei Școalelor „V. Sfetea”, 1915, p. 9–10.

³⁶ Pierre Purseigle, *Beyond and Below the Nations: Towards a Comparative History of Local Communities at War*, în Jenny Macleod, Pierre Purseigle (eds.), *Uncovered fields: perspectives in First World War studies (History of Warfare, Volume 20)*, Leiden–Boston, Brill Academic Publishers, 2004, p. 105.

³⁷ H. F. van Drunen, *op. cit.*, p. 301.

Preocupată de păstrarea identității naționale și religioase, comunitatea poloneză³⁸, al cărei număr se ridică la circa 36 de mii de persoane, a fost unul dintre elementele de echilibru interetnic și social în provincie. Obiectivul politic fundamental al polonezilor bucovineni consta în renașterea statului național, atitudinea lor față de Curtea de la Viena raportându-se la acest deziderat.

Evreii bucovineni – nerecunoscuți în calitate de naționalitate, dar acceptați drept cult distinct³⁹ în cadrul Austro-Ungariei – erau văzuți de către ceilalți drept persoane promotoare ale limbii germane și susținătoare ale administrației habsburgice în regiune. Liderii evreilor bucovineni, indiferent de culoarea lor politică, vedeau un viitor sigur pentru comunitatea lor doar în cadrul Austriei, cu excepția celor care militau pentru strămutarea în Palestina și crearea unui stat evreiesc.

Românii constituiau o comunitate predominantă în mediul rural din centrul și sudul provinciei, care resimțea presiunea concurențială din partea evreilor, în plan comercial, a germanilor și polonezilor, în domeniul administrativ și educațional, a ucrainenilor, în plan economic și religios. Profitând de apropierea geografică a Regatului României, de interesul și preocuparea pentru Bucovina pe care le arătau unii oameni politici și intelectuali din București sau Iași, în rândul elitei românilor bucovineni s-au manifestat idei iredentiste, chiar dacă numărul celor care militau sau sperau într-o unire era destul de mic⁴⁰.

Presa românească din acea perioadă, discursurile liderilor comunității promovau ideea conform căreia autoritățile austriece transpun în practică politici care marginalizează românimea bucovineană, avantajând celelalte grupuri etnice. Totuși, în pofida acestei critici, mai mult sau mai puțin întemeiate, a politicii administrației vieneze, în ciuda articulării unor relații statornice cu conaționali din Regatul României, intelectualii și oamenii politici nu încetau să scoată în evidență fidelitatea grupului lor etnic față de împărat și țară⁴¹. În epoca antebelică, naționalismul românesc bucovinean se putea manifesta doar printr-o simbioză între atitudinile de „bun român” și de „patriot austriac”⁴². În opinia unui contemporan, „pentru românii bucovineni, alipirea

³⁸ Pe larg, vezi Kazimierz Feleszko, *O Bukowinie. Razem czy oddzielnie?*, Warszawa, 2000, 336 p.; Florin Pintescu, Daniel Hrenciuc, *Din istoria polonezilor în Bucovina (1774–2002)*, Suceava, Uniunea Polonezilor din România, 2002, 248 p.; Андрий Горук, *op. cit.*

³⁹ Fred Stambrook, *The Golden Age of the Jews of Bukovina, 1880–1914*, Center for Austrian Studies Working Papers 03-2, University of Minnesota, October 2003, p. 10; accesat online (6 martie 2015) la adresa <http://www.cas.umn.edu/assets/pdf/WP032B.PDF>.

⁴⁰ H. F. van Drunen, *op. cit.*, p. 298–301.

⁴¹ *Mare adunare politică a „Partidului național”*, în „Viața nouă”, 1913, 21 decembrie (1914, 03 ianuarie), p. 3.

⁴² *Orațiunea d-lui deputat Dr. Isopescul-Grecul în Parlament*, în „Gazeta răzeșilor și mazililor”, Cernăuți, 21 iunie 1913, p. 31.

Bucovinei la patria mamă era mai mult o dorință vagă, o așteptare resemnată a unui ideal îndepărtat, decât o credință tare într-o înfăptuire sigură și apropiată⁴³.

Un alt grup etnic ruralizat, cu legături destul de strânse cu coetnicii din Galiția vecină, grație absenței graniței între cele două provincii imperiale, a fost cel ucrainean (rutean). Nivelul scăzut al conștiinței identității naționale, asociat cu radicalismul unor emisari galițieni așezați în Bucovina, a generat fragmentarea spectrului politic ucrainean în trei curente distincte. Moscofilii („rutenii bătrâni”) considerau că doar Rusia îi poate salva de la asimilare din partea polonezilor și românilor și îi poate proteja împotriva presiunii statului austriac⁴⁴. Reprezentanții orientării austrofile („rutenii tineri” moderați) nutreau ideea constituirii unei provincii ucrainene în cadrul imperiului prin împărțirea Galiției între ucraineni și polonezi și alipirea unei părți a Bucovinei la viitoarea entitate statală. Promotorii curentului independentist („rutenii tineri” radicali) susțineau ideea creării unui stat independent și reunirea tuturor ucrainenilor în cadrul acestuia⁴⁵. În pofida faptului că guvernul de la Viena îi privea pe rutenii din imperiu drept potențiale unelte ale intereselor geopolitice țariste, în ciuda profilării incipiente a unui iredentism ucrainean, comunitatea ruteană din Bucovina se considera loială Casei de Habsburg. Pentru a diminua suspiciunile autorităților, ucrainenii încercau cu orice prilej să confirme public loialitatea, fapt ce a putut fi consemnat în cadrul adunărilor politice ale rutenilor organizate atât la Lemberg, cât și în capitala Bucovinei (decembrie 1912, decembrie 1913 și martie 1914)⁴⁶.

Asasinarea principelui moștenitor și, ulterior, declanșarea războiului erau evenimentele care avuseseră rolul de a pune la încercare coeziunea imperiului dualist și solidaritatea națiunilor cu guvernul central. În mica Bucovină, aflată la granița cu Imperiul Țarist, populația a reacționat la fel ca în centrul și vestul statului austro-ungar. Evreii au fost printre primii care au decis să confirme public faptul că sunt alături de Curtea de la Viena în acele momente de cumpănă. Astfel, după ce, la 25 iulie 1914, a fost făcut public anunțul privitor la mobilizarea parțială, în capitala și orașele Bucovinei au ieșit în stradă grupuri numeroase de evrei. Febra războiului a cuprins populația evreiască, pe străzi și în piețe răsunând strigăte belicoase și cântece militare. Atitudinea patriotică era inspirată de ultimele decenii de guvernare imperială, când,

⁴³ Nicolae Coman, *Martiriul Bucovinei, 1914–1915*, București, Editura Librăriei „Pavel Suru”, 1915, p. 32–33.

⁴⁴ Pentru detalii, vezi Виталий Гайсенюк, *Репрессии австрийских властей против москвофилов Буковины в годы Первой мировой войны*, în „Codrul Cosminului”, Suceava, anul XX, nr. 2, 2014, p. 443–462.

⁴⁵ Pentru detalii, vezi Сергій Попик, *Українці в Австрії 1914–1918. Австрійська політика в українському питанні періоду Великої війни*, Київ–Чернівці, Золоті литаври, 1999, 238 p.; Олександр Добржанський, *op. cit.*

⁴⁶ Nicolae Coman, *op. cit.*, p. 46.

odată cu democratizarea societății austriece, evreii au obținut practic drepturi egale cu ceilalți supuși ai Casei de Habsburg și au început să ocupe dregătorii tot mai înalte în sistemul birocratic. Bucurându-se de atmosfera de toleranță pe care nu o găseau în alte state europene, evreii s-au raliat cu mult entuziasm Habsburgilor⁴⁷. Loialismul acestui grup etnic se întemeia pe o mare încredere în forța armatei austriece, care fusese scoasă în evidență mai mult în timpul manevrelor și paradelor excepțional executate⁴⁸, decât cu ocazia unor confruntări militare.

Peste câteva zile, la 28 iulie 1914, împăratul Francisc Iosif I a făcut public manifestul *Către popoarele mele!*, în care arăta că are încredere în națiunile imperiului „cari întotdeauna la furtună s-au adunat în unire și fidelitate în jurul tronului Meu și au fost purure gata la cele mai mari jertfe pentru onoarea, mărirea și tăria patriei”, anunțând, totodată, declanșarea războiului contra Serbiei⁴⁹. Anunțul a determinat populația, partidele politice, organizațiile sau instituțiile publice să își manifeste loialitatea față de Monarhie și să asigure autoritățile că vor acorda întreg suportul necesar purtării războiului. Chiar în ziua publicării manifestului, în capitala Bucovinei, în piața de lângă palatul guvernatorului, a fost organizată o mare „demonstrație patriotică”. A doua zi, numeroși cernăuțeni au participat la un miting de solidaritate, care a început în Piața Primăriei și s-a încheiat în fața palatului guvernatorului⁵⁰.

Trebuie să menționăm faptul că, pentru a evita sau diminua suspiciunea privitoare la orice potențială solidaritate sau simpatie pentru sârbii ortodocși, românii bucovineni, împărtășind practic în totalitate cultul ortodox, au clamat, prin intermediul conducerii organismelor politice viabile în acel moment, Partidul Țărănesc Democrat și Partidul Național Român, loialitatea față de dinastia Habsburgică⁵¹. Ziarul „Viața nouă” publica, la mijlocul lunii august, *Un manifest al românului din Bucovina*, în care românii erau îndemnați să susțină Curtea de la Viena și pentru că în noile condiții Austria trebuie să-i protejeze de Imperiul Țarist și de Serbia, unde peste „două milioane de compatrioți” sunt oprimați⁵². Argumente similare au fost invocate de către

⁴⁷ Geoffrey Wawro, *A Mad Catastrophe. The Outbreak of World War I and the Collapse of the Habsburg Empire*, New York, Basic Books, 2014, p. 39.

⁴⁸ Arie Leon Schmelzer, *The Jews in Bukowina (1914–1919). World War and Russian Occupation*, în Hugo Gold (eds.), *History of the Jews in the Bukowina*, vol. I, Tel Aviv, 1958, p. 67; accesat online (6 aprilie 2015) la adresa http://www.jewishgen.org/yizkor/bukowinabook/buk1_067.html.

⁴⁹ Direcția Județeană Suceava a Arhivelor Naționale, Fond *Primăria Vatra Dornei*, d. 37/1914.

⁵⁰ Teodor Bălan, *Bucovina în războiul mondial*, Cernăuți, Institutul de Arte Grafice și Editură „Glasul Bucovinei”, 1929, p. 13.

⁵¹ Anghel Popa, *Între fronturi. Bucovineni în România Primului Război Mondial*, Câmpulung Moldovenesc, Fundația Culturală „Alexandru Bogza”, 1998, p. 20.

⁵² Apud *Ein Manifest der Bukowiner Rumänen*, în „Czernowitzer Allgemeine Zeitung”, No 3527, 1914, 16. August, p. 1.

publicația ucraineană „Народний голос” [„Vocea poporului”] din Cernăuți, care relatează că ucrainenii austrieci s-au înrolat cu însuflețire în rândurile armatei austriece pentru ca, „sub flamurile austriece, să-i elibereze pe frații lor din Ucraina moscovită din lanțurile robiei moscovite”⁵³. Circulare, predici și discursuri întru susținerea necondiționată a guvernului de la Viena, respectarea jurământului de loialitate față de împărat și necesitatea acordării sprijinului moral și material armatelor austro-ungare au venit din partea ierarhilor Bisericii Ortodoxe din Bucovina, dar și ai celorlalte biserici care aveau enoriași în mica provincie. Nu au rămas în urmă nici reprezentanții rutenilor care, la 3 august 1914, în numele Uniunii deputaților ucraineni din Bucovina în Parlament și Dietă, au făcut publică proclamația intitulată *Către poporul ucrainean din Bucovina*. În manifestul respectiv, deputații arătau că ucrainenii, „împreună cu toate popoarele acestui frumos stat”, sunt dispuși, „cu bucurie”, să aducă „orice jertfă pentru împăratul nostru, pentru mândra Monarhie Habsburgică”⁵⁴.

Faptul că aceste asigurări de credință nu erau niște declarații de complezență rezultă din mărturiile contemporanilor. De pildă, Aurel Morariu, jurist și om politic, referindu-se la publicarea, la 30 iulie 1914⁵⁵, a ordinului de mobilizare generală, consemna: „Prin crainici și soli trimiși în goana cailor, prin sunete de trâmbițe și tobe, prin tragerea clopotelor de la biserici, a fost răspândită în toate unghiurile țării groaza veștii că muscalul s-a ridicat mai strașnic decât oricând și că țara e în primejdie. Neîntârziat, chemarea împăratului celor mai multe noroade a fost ascultată și toți cei ce slujiseră sub steagurile oștilor chesaro-crăiești, de la vârsta de 21 până la 42 ani, intrară în șirurile acestor oști. [...] Cu voie bună și de bună voie cei aproape 20 000 [de] români, flăcăi și bărbați încărunțiți, aparținători regimentelor amintite [41 și 22, n.n. – Șt. P.], plecară pentru apărarea țării lor și a celor rămași acasă, pentru dezrobirea fraților lor basarabeni”⁵⁶. Același fenomen a putut fi constatat în rândul germanilor, ucrainenilor, maghiarilor și al altor comunități bucovinene. Mai mult, pe lângă completarea trupelor regulate, polonezii au trimis numeroși voluntari, începând cu mijlocul lunii august 1914, în legiunile poloneze aflate sub comanda lui Józef Piłsudski.

⁵³ Аруд Олександр Добржанський, Володимир Старик, *Змагання за українську державність на Буковині (1914–1921 рр.)*. Документи і матеріали, Чернівці, 2009, p. 19.

⁵⁴ Сергій Попик, *op. cit.*, p. 48.

⁵⁵ Aurel Morariu, *Bucovina: 1774–1914*, ediție și notații biobibliografice de Nicolae Cârlan, Suceava, Editura Lidana, 2012, p. 148. În localitățile provinciei, ordinul de mobilizare generală, tipărit în limbile germană, română și ucraineană, a fost dat publicității în ziua de 31 iulie. Cf. Direcția Județeană Suceava a Arhivelor Naționale, Fond *Primăria Vatra Dornei*, d. 37/1914.

⁵⁶ Aurel Morariu, *op. cit.*, p. 149.

În regiunea Carpaților bucovineni, Legiunea Poloneză din Răsărit, condusă de colonelul Józef Haller, a luptat eroic împotriva armatelor țariste⁵⁷.

Totuși, o parte din entuziasmul afișat, parte pe care cu greu o putem cuantifica, a fost determinată de măsurile punitive luate de autorități. Nu trebuie ignorat faptul că, la nivelul Austro-Ungariei, guvernul trata națiunile componente ale imperiului cu măsuri diferite, apreciindu-se că unele popoare sunt mai puțin determinate decât altele să apere Coroana. Între „elementele nesigure” din armata austro-ungară erau incluși etnicii sârbi, cehi, români și ruteni⁵⁸. Pe baza unor liste întocmite în anii premergători, persoanele suspecte de potențiale acțiuni și atitudini antistatale au fost fie trecute sub o supraveghere extrem de severă (pentru a nu lansa zvonuri sau inspira neîncrederea în victoria Habsburgilor), fie chiar au fost încarcerate. Spre exemplu, la începutul lunii august 1914 au fost reținuți liderii moscofililor bucovineni, care se alăturau capilor mișcării rusofile Alexei și Georgi Gerowski aflați în arest⁵⁹, între care menționăm pe Kassian Bohatyretz, Dmitrii Kisel-Kiselevski, S. Voloshchuk, D. Drobot, A. Makowiewicz, E. Kozak, Constantin Tomovicz, C. Mogilnytski⁶⁰ ș.a. În aceeași perioadă, guvernatorul Bucovinei se adresa public depunătorilor în băncile și casele de economii austriece cu solicitarea ca aceștia să nu retragă depozitele și economiile dacă nu sunt presați de împrejurări: „Ar fi, deci, un act nepatriotic, dacă ar ridica cineva fără de trebuință bani”⁶¹. Tinerilor li se cerea să îi înlocuiască pe părinții și frații mobilizați: „Fie că veți fi aplicați pentru lucrul pământului, fie că pentru alte lucrări prin birouri, pe la feliurite instituite și întreprinderi de agonisită, fiecare din voi să facă cu bucurie și din inimă lucrul ce i se cuvine”⁶². De asemenea, s-a dispus înființarea în localitățile urbane a unor corpuri cetățenești de siguranță, care să acorde sprijinul necesar serviciului de siguranță publică. Astfel, Ștefan Forfotă, primarul orașului Vatra Dornei (1910–1918), „soma” concetățenii, la 10 august 1914, să se pună „din voe liberă în serviciul cauzei” (!) prin prezentarea neîntârziată la primărie⁶³. Totodată, un alt apel al

⁵⁷ Daniel Hrenciuc, *Un destin pentru istorie: polonezii în Bucovina (1774–2008)*, Iași, Princeps Edit, 2008, p. 214–217.

⁵⁸ Mark Cornwall, *Morale and patriotism in the Austro-Hungarian army, 1914–1918*, în John Horne, *State, society and mobilization in Europe during the First World War*, Cambridge University Press, 2002, p. 178.

⁵⁹ Олександр Добржанський, *op. cit.*, p. 404–409.

⁶⁰ Віталій Гайсенюк, *op. cit.*, p. 450.

⁶¹ Meran, *Avertisment serios către depunători*, Direcția Județeană Suceava a Arhivelor Naționale, Fond *Primăria Vatra Dornei*, d. 39/1914.

⁶² Meran, *Apel către tineretul de la școlile primare și secundare ale Ducatului Bucovina*, Direcția Județeană Suceava a Arhivelor Naționale, Fond *Primăria Vatra Dornei*, d. 39/1914.

⁶³ Forfotă, *Apel*, Direcția Județeană Suceava a Arhivelor Naționale, Fond *Primăria Vatra Dornei*, d. 39/1914.

guvernatorului aducea în atenția bucovinenilor potențialele crime pentru care, în condițiile stării de război, cetățenii puteau fi deferiți tribunalelor penale militare⁶⁴.

Primele săptămâni de război și felul în care au răspuns bucovinenii la mobilizările efectuate au arătat că majoritatea populației a rămas loială Curții de la Viena, grație și măsurilor luate de către autoritățile provinciei. Cercetarea surselor de arhivă, analiza presei timpului, valorizarea notelor zilnice ale contemporanilor ne înfățișează un tablou în care bucovinenii aflați în fața unui viitor necunoscut nu s-au grăbit și nici nu au avut ocazii să-și manifeste iredentismul. Pe lângă necunoscutul războiului, trebuie să luăm în calcul că, datorită unei jumătăți de veac de modernizare a Austro-Ungariei, majoritatea grupurilor etnice privea spre federalizare, nu spre independență⁶⁵. Chiar dacă, în rândul intelectualilor bucovineni, în special al celor români, existau idei și proiecte iredentiste, la începutul Marelui Război masele au continuat să aibă încredere în puterea și perspicacitatea dinastiei Habsburgice, încredere stimulată de presă, administrație și de liderii politici proprii.

⁶⁴ Meran, *Publicațiune*, Direcția Județeană Suceava a Arhivelor Naționale, Fond *Primăria Vatra Dornei*, d. 39/1914.

⁶⁵ Hew Strachan, *op. cit.*, p. 40–41.